

SNEEK, DE R.K. ST. MARTINUSKERK

Geschiedenis

Het kerkbestuur van de St. Martinus-parochie te Sneek leed aan de algemene katholieke bouwkoorts die kort na de helft van de vorige eeuw uitbrak na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in Nederland. Tegen het einde van de jaren 1850 sprak het kerkbestuur dikwijls over de beperkte omvang en de bouwvalligheid van de kerk en in 1862 werd er op voorstel van de pastoor een fonds opgericht, bedoeld en bestemd voor het bouwen van een nieuwe kerk. In de zomer van 1868 bood hij aan contact op te nemen met architect Cuypers te Amsterdam, toen al de meest vooraanstaande architect van katholiek Nederland. In het najaar werden de eerste schetsen en een globale begroting ontvangen. Gedurende het halve jaar dat volgde werd het plan uitgewerkt en de financiering geregeld. Men besloot om de kerkruimte tot vier traveeën te beperken (er waren vijf geprojecteerd) en de toren voorlopig niet te laten uitvoeren. De keren dat P. J. H. Cuypers naar Blauwhuis kwam om de vorderingen van de bouw van de St. Vituskerk (ontworpen in 1867) in

ogenschouw te nemen, werd met hem over terrein en gebouw te Sneek overlegd.

Op 16 september besteedde men het beperkte plan aan. Men gunde T.G. Bekhuis te Leeuwarden en D. Damsma te Delfzijl het werk voor f 96.050,-.

De timmerman-aannemer Pieter Molenaar, die zijn hele leven de timmerkarweiën voor de parochie had gedaan, schreef te hoog in en mocht het werk niet uitvoeren maar zijn zoon Nicolaas kwam, toen de opzichter op het moment dat de funderingen net gelegd waren met de noorderzon vertrok, in dienst van Cuypers om op de uitvoering toe te zien. De latere rijksbouwmeester C.H. Peters (bekend van vele postkantoren in noord-Nederland), toen architect en directeur van de gasfabriek te Bolsward, kwam twee maal per week naar Sneek om te kijken of alles goed verliep. Peters had drie jaar op het bureau van Cuypers gewerkt, was opzichter geweest bij de St. Vituskerk te Blauwhuis en zou de bouwfunctionele lessen van zijn leermeester nooit meer verlaten. Nicolaas Molenaar werd een niet minder toegewijd leerling van Cuypers; hij was nog opzichter bij verschillende kerken van de bouwmeester, o.a. bij die van Dokkum.

In de zomer van 1871 kon de Martinuskerk ingericht worden. Op Mattheus-evangelist (23 september) van dat jaar werd de kerk plechtig ingewijd. Tijdens een vliegende storm in de nacht van 30 januari 1877 werd de muur, die de westelijke zijde van de kerk voorlopig afsloot, de kerk ingedrukt, het orgel werd daarbij verbrijzeld. De schade beliep vele duizenden guldens, maar men herstelde de kerk spoedig. De gelden die gedurende het laatste kwart van de vorige eeuw waren verzameld voor de completering van kerk en toren werden bestemd voor de bouw van een ziekenhuis. Dit St. Anthonius-ziekenhuis werd naar ontwerp van Nicolaas Molenaar in 1901 gebouwd. In 1906-1907 werd de sacristie pas in orde gebracht en in 1915 vergrootte men het vieringtorentje. Beide keren was het ontwerp eveneens van Nicolaas Molenaar. De schilderijen in de sacristie waren van H.B.M. Louwmans te Sneek, die waarschijnlijk ook verantwoordelijk is voor de schilderijen in de kerk.

Structuur

Architect P.J.H. Cuypers ontwierp een driebeukige kruisbasiliek van 56,5 meter lang, 21,5 meter breed (transept 23,5 m) en een 15 meter hoog gewelf (de kap reikt tot 23 meter). De haan van de toren zou op 73 meter hoogte komen. Het zou de hoogste toren van Friesland geworden zijn. In de onvoltooid gebleven staat is de kerk 41 meter lang.

“Het zeer breede schip, vier traveeën diep en begeleid van zijbeuken, die aan breedte wonnen, doordien hunne wanden aan de buitenzijden der contreforten werden geplaatst, geeft des te meer illusie van wijidheid, omdat het matig van hoogte werd gehouden”,

luidt de beschrijving van Jan Kalf, die ook oordeelde:

“Van binnen treffen het eerst en het meest de verhoudingen, die er alle op berekend zijn een grootschen ruimteïndruk te wekken”

Kalf heeft waarschijnlijk nooit een mis in de wijidse kerk meegemaakt. De brede, afgeschuinde pijlers die het wijde, gemetselde en van kruisribben voorziene gewelf moesten dragen, vormen grote belemmeringen voor veel van de kerkgangers. Door het aanbrengen van de zijbeuksmuren aan de buitenzijde van de steunberen blijkt inderdaad ruimte gewonnen te zijn, doch het is schijnwinst, want die ruimte is nauwelijks te gebruiken. De akoestiek heeft begrijpelijkerwijs nogal geleden van de forse constructieve steunen die de ruimte te veel fragmenteren. Het transept, de dwarsbeuk, laat daarentegen een fraaie ruimtelijke werking

zien' De architect heeft de gordelbogen rond de viering hoog laten klimmen, waardoor de gewelnschelpen nog hoger aangebracht lijken dan ze zijn (Het scheelt slechts een meter). Het koor bestaat uit twee ondiepe traveeën en een sluiting die gevormd is uit vijf zijden van een tienhoek. In de hoeken tussen transept en koor werden in het verlengde van de zijbeuken ruime kapellen voor de zijaltaren geschapen. Aan de noordoostelijke zijde van het koor werd de lage sacristie, aan de zuidoostelijke de hoogoprijzende pastorie gebouwd.

Het basilikale systeem van dragers, gewelven en lichtscheppingen leverde een breed en tamelijk licht schip op. De zijbeuken zijn met spitse scheibogen van het schip uit geopend. op de plaats van de aankapping is binnen plaats gereserveerd voor een dwerggallerij (triforium), waarboven zich een lichtbeuk van radvensters bevindt. De zijbeuken zijn voorzien van gepaarde lancetvensters die door cirkelvormige vensters bekroond worden. De transeptgevels zijn vrijwel geheel geopend met een klimmende reeks lancetvensters die een roosvenster tot bekroning hebben gekregen. De koorsluiting is geopend met hoge lancetvensters. De gevel die de kerk voorlopig af zou sluiten, maar die definitief is geworden, is weinig geleed en van vrij kleine vensters voorzien. De vensters van transept en koor ontvingen in kleurig glas-in-lood de portretten van de apostelen en momenten uit de heilsgeschiedenis.

Interieur

Het interieur werd geheel gestuct en van een polychromering voorzien die een illusie van vele kleuren baksteen verschaft. Cuypers heeft, tegen zijn ambachtelijke-constructieve beginselen in, dergelijke feestelijke, maar oneerlijke polychromie veelvuldig toegepast in zijn vroegste periode. (In de St. Vituskerk te Blauwhuis heeft hij de uit de constructie voortkomende polychromie gecombineerd met toegevoegde ornamentiek). Wel bereikte de architect ermee dat de enorme pijlers minder zwaar lijken. In de zijkapellen en in het koor en op enkele muurvlakken in het transept konden muurschilderingen worden aangebracht. Die in de kapellen zijn tijdens 'modernisering' overgesausd. Zo zijn in de jaren '60 de communiebanken, gemaakt van vele kleuren marmer en ander natuursteen en voorzien van een fraai hek (thans in het Fries Scheep-vaartmuseum), weggebroken. In de zuidelijke zijkapel, waar eens het Maria-altaar stond, is nu de doopkapel ingericht. De doopvont, vervaardigd door de gebroeders Jan en Gerardus Goossens te 's-Hertogenbosch, werd in 1859 aan de kerk geschonken. De kruiswegstaties werden op paneel geschilderd door Joan Colette, een leerling van Jan Toorop, die een gemeenschaps-kunst voorstond. De staties werden bekostigd uit verschillende schenkingen in de jaren 1920-'30. Ongeveer zestien jaar geleden werd het naargeestige tochtportaal bij de voorlopige ingang vervangen door een practischer entree. Deze tegt echter elk gevoel voor stijl. De inrichting: altaren, preekstoel, communiebanken, biechtstoelen, enz. werden verzorgd door het atelier Cuypers-Stoltzenberg, behalve de banken die het ontwerp waren van de eerder genoemde C.H. Peters. In 1974 is de kerk op de monumentenlijst geplaatst.

Het orgel, dat thans op restauratie wacht en niet bespeeld kan worden, werd in 1890 vervaardigd door Michael Maarschalkerweerd; op 20 februari 1891 wijdde men het plechtig in. Het orgel met een vrijstaande speeltafel bezit de dispositie:

Ondermanuaal:	Bovenmanuaal:	Koppels:	Pedaal:
Prestant 8'	Flute harmonique 8'	Bovenmanuaal/Ondermanuaal	Prestant 16' (in het front)
Bourdon '16'	Holpijp 8'	Ondermanuaal/pedaal	Subbas 16'
Violon 8'	Viola di gamba 8'	Bovenmanuaal/pedaal	Octaafbass 8'
Roerfluit 8'	Voix Celestes 8'		Fluit 4'
Octaaf 4'	Flute octaviante 4'		Bazuin .16'
Fluit dolce 4'	Quint 3'		Trombone 8'
Quint 3'	Flageolet 2'		
Octaaf 2'	Basson hobo 8'		
Mixtuur 5'	Vox Humana 8'		
Cornet 5'			
Fagot 16'			
Trompet 8'			

Peter Karstkarel
1980

Literatuur:

- Jan Kalf. Katholieke kerken in Nederland. Amsterdam 1906, blz. 157-159.
- H.P.R. Rosenberg. De 19de-eeuwse kerkelijke bouwkunst in Nederland. 's-Gravenhage 1972, blz. 151.
- Gerard Brom. Herleving van de kerkelijke kunst in katholiek Nederland. Leiden 1933, blz. 202.
- Negentiende-eeuwse kerkbouw in Friesland. Publicatieband Stichting Alde Fryske Tsjerken II, blz. 121.
- Nicolaas Molenaar, Sneek 1850-'s-Gravenhage 1930. Tent.cat Leeuwarden 1977, blz. 2-3 en cat. nrs. 66, 71, 91, 99, 108, 127
- Het Gildeboek, jrg. XI (1928) blz. 144-145.

